

UDC: 327

LBC: 87.3(0); 88.1; 60.03

MJ № 398

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.152-170

THE CONCEPT OF EFFICIENCY IN MODERN PARLIAMENTARY SYSTEMS AND ITS RELATION TO THE PRESIDENCY

Elgun Ibrahimzade*

Abstract. The article conceptualizes parliamentary effectiveness as a multidimensional construct-speed, productivity, and accountability-rather than a narrow count of enacted laws. The framework jointly measures the pace of lawmaking, the substantive impact of legislation, and the operation of transparency, answerability, and audit controls. Presidential institutions, via veto and decree powers, shape a "speed-quality" trade-off: they can raise consensus thresholds while potentially weakening parliamentary oversight. Comparative observations (Germany's constructive no-confidence, Spain's fragmented multiparty environment, Westminster-style executive agenda control) illustrate how institutional design interacts with party-system configuration and political culture. While conceptually sound, the model requires harmonized scoring, integration of qualitative indicators, and empirical calibration. Overall, assessments of the parliament- presidency nexus should weigh short-term productivity alongside long-term stability and legitimacy.

Keywords: parliamentary effectiveness, institutional design, parliament-presidency relations, veto and decree powers, legislative productivity and speed, accountability and oversight, party system and coalition stability

* PhD Student, Western Caspian University; Baku Azerbaijan

E-mail: ibrahimvelgun.2000@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-2881-4757>

To cite this article: Ibrahimzade, E. [2025]. THE CONCEPT OF EFFICIENCY IN MODERN PARLIAMENTARY SYSTEMS AND ITS RELATION TO THE PRESIDENCY. *"Metafizika" journal*, 8(8), pp.152-170.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.152-170>

Article history:

Received: 05.09.2025

Accepted: 06.10.2025

Published: 01.12.2025



Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

УДК: 327

ББК: 87.3(0); 88.1; 60.03

МЖ № 398

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.152-170

ПОНИМАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ ПАРЛАМЕНТСКИХ СИСТЕМАХ И ЕЁ СВЯЗЬ С ИНСТИТУТОМ ПРЕЗИДЕНТСТВА

Элгун Ибрагимзаде*

Абстракт. Статья предлагает многомерную оценку эффективности парламента, выходящую за пределы технократических метрик, и объединяет три измерения: скорость, результативность и подотчётность. Рамка одновременно учитывает темп принятия законов, их реальное воздействие и работу механизмов прозрачности, ответов на запросы и аудита. Институт президентства через вето и указы формирует “обмен скорость-качество”, повышая требования к консенсусу, но потенциально ослабляя парламентский контроль. Сравнительные примеры (конструктивный вотум недоверия в Германии, фрагментированная многопартийность в Испании, контроль повестки исполнительной властью в вестминстерской модели) демонстрируют взаимосвязь дизайна институтов с партийной системой и политической культурой. Несмотря на концептуальную состоятельность, модели требуются унификация шкал, включение качественных индикаторов и эмпирическая калибровка. Итог: оценка баланса “парламент-президент” должна учитывать не только краткосрочную продуктивность, но и долгосрочную стабильность и легитимность.

Ключевые слова: эффективность парламента, институциональный дизайн, отношения парламент–президент, вето и указные полномочия, законодательная результативность и скорость, подотчётность и парламентский контроль, партийная система и коалиционная стабильность

* Докторант Западно-Каспийского университета; Баку, Азербайджан

E-mail: ibrahimov.elgun.2000@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-2881-4757>

Цитировать статью: Ибрагимзаде, Э. [2025]. ПОНИМАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ ПАРЛАМЕНТСКИХ СИСТЕМАХ И ЕЁ СВЯЗЬ С ИНСТИТУТОМ ПРЕЗИДЕНТСТВА. *Журнал «Metafizika»*, 8(8), с.152-170.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.152-170>

История статьи:

Статья поступила в редакцию: 05.09.2025

Отправлена на доработку: 06.10.2025

Принята для печати: 01.12.2025



Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

UOT: 327

KBT: 87.3(0); 88.1; 60.03

MJ № 398

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.152-170

MÜASİR PARLAMENT SİSTEMLƏRİNDƏ EFEKTİVLİK ANLAYIŞI VƏ ONUN PREZİDENTLİK İNSTİTUTU İLƏ ƏLAQƏSİ Elgün İbrahimzadə*

Abstrakt. Məqalə parlamentin effektivliyini texniki məhsuldarlıq göstəricilərindən kənara çıxararaq sürət, məhsuldarlıq və hesabatlılıqdan ibarət çoxölçülü çərçivədə qiymətləndirir. Çərçivə qanunların qəbul tempini, normativ təsirin real nəticələrini və şəffaflıq- cavabdehlik- audit mexanizmlərinin işləkliyini birgə ölçməyi təklif edir. Prezidentlik institutunun veto və fərman səlahiyyətləri “sürət- keyfiyyət” ticarətini formalaşdıraraq həm konsensus hədlərini yüksəldə, həm də parlamentin nəzarət funksiyasını zəiflədə bilər. Müqayisəli müşahidələr (Almaniyada konstruktiv etimadsızlıq, İspaniyada parçalanmış çoxpartiyalılıq, Vestminster modelində icra gündəminə nəzarət) institusional dizaynla partiya sistemi və siyasi mədəniyyətin qarşılıqlı təsirini göstərir. Model konseptual əsaslı olsa da, ballandırma məntiqinin vahidləşdirilməsi, keyfiyyət indikatorlarının inteqrasiyası və empirik kalibrlənmə zəruridir. Nəticə etibarilə, parlament-prezident balansının qiymətləndirilməsi qısamüddətli məhsuldarlıqla yanaşı, uzunmüddətli sabitlik və legitimliyi də nəzərə alınmalıdır.

Açar sözlər: parlament effektivliyi, institusional dizayn, parlament-prezident münasibətləri, veto və fərman səlahiyyəti, qanunvericilik məhsuldarlığı və sürət, hesabatlılıq və nəzarət, partiya sistemi və koalisiya sabitliyi

* Qərbi Kaspi Universitetinin doktorantı; Bakı, Azərbaycan

E-mail: ibrahimovelnun.2000@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-2881-4757>

Məqaləyə istinad: İbrahimzadə, E. [2025] MÜASİR PARLAMENT SİSTEMLƏRİNDƏ EFEKTİVLİK ANLAYIŞI VƏ ONUN PREZİDENTLİK İNSTİTUTU İLƏ ƏLAQƏSİ. “Metafizika” jurnalı, 8(8), səh.152-170.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.152-170>

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 05.09.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 06.10.2025

Çapa qəbul edilmişdir: 01.12.2025



Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

1. Giriş

Parlament müasir dövrdə dövlətlərin böyük əksəriyyətində fəaliyyət göstərən əsas qanunverici orqandır. Termin fransız dilindəki *"parler"* ("danışmaq", "parle" isə "danış" deməkdir) felindən yaranmışdır və ilkin olaraq "danışmaq, müzakirə etmək" mənasını ifadə edir [Şirinov, & İbadov,. 2015, s.194], [23]. Bu etimologiya təsadüfi deyil, çünki parlamentin mahiyyəti məhz cəmiyyətin müxtəlif sosial qruplarını təmsil edən nümayəndələrin açıq müzakirələr apararaq dövlət həyatını tənzimləyən qərarlar qəbul etməsi ilə bağlıdır. Parlament anlayışı tarixi inkişaf prosesində formalaşaraq yalnız qanunverici institut kimi deyil, həm də demokratik idarəetmənin, siyasi legitimliyin və vətəndaş iradəsinin təzahürü kimi nəzərdən keçirilir.

Mahiyyət etibarilə parlament dövlətin siyasi sistemində müxtəlif ictimai təbəqələrin və maraqların təmsil olunduğu qanunverici orqandır. Müxtəlif ölkələrdə ona fərqli adların verilməsinə baxmayaraq, bu institutun əsas funksiyası - qanunvericilik və təmsilçilik - dəyişməz olaraq qalır. Məsələn, Meksikada bu orqan "Konqres", Polşa və Finlandiyada "Seym", Ukraynada "Ali Rada", Türkiyədə "Böyük Millət Məclisi" (TBMM), Çində isə "Xalq Nümayəndələri Məclisi" adlanır [Şirinov, & İbadov,. 2015, s.194].

Parlamentin tarixi kökləri XII–XIII əsrlərə gedib çıxır. 1215-ci ildə İngiltərədə imzalanmış "Magna Carta" ("Azadlıqların Böyük Xartiyası") kral hakimiyyətini məhdudlaşdıraraq feodalların razılığı olmadan siyasi və iqtisadi qərarların qəbul edilməsini mümkünə etmişdir [Şirinov, & İbadov,. 2015, s.195]. Bu hadisə konstitusionalizm və parlamentçilik ənənəsinin formalaşmasında mühüm mərhələ hesab olunur. 1265-ci ildə isə İngiltərədə ilk dəfə olaraq nümayəndəlik əsasında fəaliyyət göstərən orqan "parlament" adlandırılmış və sonrakı dövrlərdə bu institut Avropanın digər ölkələrinə də yayılmışdır. Müasir dövrdə isə dünyada 188 dövlətdə parlament institutu fəaliyyət göstərir [4].

Parlamentin ən vacib özəlliklərindən biri də onun birpalatalı yaxud ikipalatalı olmasıdır. Belə ki, unitar dövlətlərdə əsasən birpalatalı (Türkiyə, Azərbaycan və b.) və federativ dövlətlərdə isə ikipalatalı sistem (ABŞ, Almaniya, Kanada və b.) gözə çarpır. 1889-cu ildə yaradılan "Parlamentlərarası birlik" ("Inter-Parliamentary Union") təşkilatına əsasən parlamentar instituta sahib dövlətlərin 81-i ikipalatalı (43%) və 107-si (57%) isə birpalatalı sistemə sahibdir [4]. Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv 193 dövlətdən 188-də parlament idarəetmə sisteminin mövcudluğu faktı qeyd edilməlidir. Bu göstərici dünya dövlətlərinin təxminən 97%-inin konstitusional hüquqi baxımdan parlament modelinə əsaslandığını təsdiqləyir. Lakin qeyd olunan rəqəmlər parlamentar sistemin effektivliyinin qəti və birmənalı göstəricisi hesab edilə bilməz. Tarixi təcrübə göstərir ki, parlamentarizmin

institusional xüsusiyyətləri bəzən siyasi qeyri-sabitliyə yol aça bilər. Məsələn:

1. Veymar Almaniyasında (1919-1933) cəmi 14 il ərzində 21 kabinet və 14 kansler dəyişmişdir [16]. Bu vəziyyət hökumətlərin formalaşdırılmasında daimi koalisiya zərurəti, çoxpartiyalı siyasi parçalanma və parlamentdən çevik çıxış mexanizmlərinin olmaması ilə bağlı olmuş, nəticədə dərin siyasi böhranlara gətirib çıxarmışdır [28].
2. İtaliyada isə 20-ci əsr boyunca parlamentar sistem çoxsaylı partiyalar arasında davamlı parçalanma ilə müşayiət olunmuş, hökumətlər isə orta hesabla 1-1,5 ildən artıq fəaliyyət göstərə bilməmişdir [8]. Bu da parlamentin daimi dəyişikliklərə meylli strukturunu və siyasi sabitliyin zəifliyini nümayiş etdirir [6].
3. Pakistanda isə tarix boyu bir neçə hərbi çevriliş baş vermişdir. Bu çevrilişlər parlament sisteminin davamlılığını pozmuş, demokratik institutların kövrəkliyini üzə çıxarmışdır. Parlamentin real səlahiyyətləri tez-tez silahlı qüvvələr və digər güc mərkəzləri tərəfindən məhdudlaşdırılmış, nəticədə isə demokratik idarəetmə mexanizmləri tam şəkildə işləyə bilməmişdir [29].
4. Böyük Britaniya nümunəsi göstərir ki, majoritar seçki sistemi ilə fəaliyyət göstərən ikipartiyalı model parlament idarəetməsinə uzunmüddətli sabitlik qazandırır. Bu model koalisiya böhranlarının qarşısını alır, qərarverməni sürətləndirir, lakin azlıq partiyalarının zəif təmsil olunması ilə bağlı tənqidlərə açıqdır [9, s.9-31].
5. ABŞ təcrübəsi federativ quruluş üzərində qurulmuş ikipalatalı sistem vasitəsilə qanunvericilikdə balans yaradır. Bununla belə, partiya qütbləşməsi artdıqca “gridlock” (blok, tam iflic vəziyyəti)- qanunverici tıxanma halları müşahidə olunur [27, s.67-94].
6. Hindistan nümunəsi göstərir ki, majoritar seçki sistemi mərkəzdə güclü hökumətlər formalaşdırsa da, etnik və dini müxtəliflik səbəbilə demokratik idarəetmənin daimi balans mexanizmlərinə ehtiyac var [25, s.124-162].
7. Skandinaviya ölkələri isə birpalatalı modellərin uğurlu işlədiyini nümayiş etdirir. Burada güclü demokratik ənənələr və konsensus mədəniyyəti səbəbilə qərarvermə çevik və sabitdir [14, s.98-103].

Yuxarıda qeyd olunan nümunələr göstərir ki, parlamentar idarəetmənin uğuru yalnız onun struktur forması ilə müəyyən olunmur. Burada əlavə olaraq bir neçə mühüm amilə diqqət yetirmək zəruridir:

1. Seçki sistemi parlamentar sabitlikdə həlledici rol oynayır. Məsələn, proporsional seçki sistemi çoxpartiyalılığın genişlənməsinə, nəticədə isə daimi koalisiyalara gətirib çıxara bilər. Bu hal Almaniya və İtaliya təcrübəsində aydın müşahidə olunur. Əksinə, majoritar sistemlər daha çox ikipartiyalılığa və sabit hökumət formalaşmasına meyllidir, lakin bu da öz növbəsində azlıq qruplarının parlamentdə təmsilçiliyini məhdudlaşdırır

bilər.

2. Parlament–prezident münasibətləri idarəetmə mexanizmlərinə birbaşa təsir göstərir. Parlamentar sistemin nəzəri modelində hökumət parlament qarşısında məsuliyyət daşıyır. Ancaq praktiki reallıqda prezidentin konstitusional səlahiyyətlərinin geniş olduğu ölkələrdə bu balans pozula bilər. Pakistan nümunəsi göstərir ki, güclü prezidentlik institutu və ordunun siyasi təsiri parlamentin faktiki gücünü zəiflədir.
3. Parlamentin daxili təşkilatı strukturu da effektivlik baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. İkipalatalı parlamentlərdə ikinci palata adətən ərazi vahidlərinin, federasiya subyektlərinin və ya sosial qrupların maraqlarını ifadə edir. Bu, qanunvericilik prosesinə əlavə legitimlik qazandırsa da, eyni zamanda qərarların qəbulunu mürəkkəbləşdirə və ləngidə bilər. Birpalatalı sistemlər isə çeviklik baxımından üstün görünür, lakin burada da balanslaşdırıcı mexanizmlərin zəifliyi siyasi risklər doğura bilər.
4. Siyasi mədəniyyət və demokratik ənənələrin dərəcəsi parlament institutlarının davamlılığına bilavasitə təsir edir. Güclü demokratik ənənələrin olmadığı ölkələrdə parlament formal hüquqi çərçivədə mövcud olsa da, real siyasi güc digər aktorların əlində cəmlənə bilər. Bu hal xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrin təcrübəsində aydın şəkildə görünür.

Qeyd etdiyimiz məlumatlar işığında parlamentar sistemlərin sabitliyini anlamaq üçün müqayisəli yanaşma zəruri olduğunu görürük. Bu əsasda parlament müasir dövrdə yalnız qanunverici orqan deyil, həm də siyasi legitimliyin və demokratik idarəetmənin əsas təzahürüdür. Onun effektivliyi institutun strukturundan çox, seçki sisteminin xarakteri, parlament- prezident münasibətlərinin balans, eləcə də siyasi mədəniyyətin yetkinliyi ilə müəyyən olunur. Tarixi təcrübə göstərir ki, güclü demokratik ənənələr mövcud olduqda parlament sabitlik və təmsilçilik funksiyasını uğurla yerinə yetirir, əks halda isə siyasi parçalanma, qeyri-sabitlik və institutun formal xarakter alması qaçılmaz olur.

2. Parlamentin effektivlik anlayışı

Parlament institutunun effektivliyi məsələsi siyasi elmlərdə geniş müzakirə olunan mövzulardan biridir. Effektivlik anlayışı müxtəlif nəzəri yanaşmalarda fərqli tərif və ölçülərlə izah olunur. Ümumi mənada effektivlik yalnız texniki nəticələrə deyil, həm də siyasi proseslərin keyfiyyətinə və legitimliyinə bağlıdır. Bu baxımdan, parlamentin effektivliyini ölçmək üçün sadəcə qəbul edilən qanunların sayına və sürətinə deyil, həm də həmin qərarların cəmiyyətin ehtiyaclarına uyğunluğuna, şəffaflıq dərəcəsinə və ictimai etimad gücləndirmə qabiliyyətinə diqqət yetirmək vacibdir.

Normativ yanaşmaya görə, parlamentin effektivliyi üç əsas göstərici üzərində qurulur: sürət, məhsuldarlıq və hesabatlılıq (Normativ anlayış:

Parlamentin effektivliyi = (“sürət” + “məhsuldarlıq” + “hesabatlılıq”) 3). Belə sıralamaq olar:

1. Sürət - qərarların qəbul edilmə müddəti və qanunvericilik prosesinin çevikliyi ilə bağlıdır. Parlamentin ləng işləməsi siyasi böhranlara və idarəetmə boşluqlarına səbəb ola bilər.

2. Məhsuldarlıq - qəbul edilən qanunların real sosial - iqtisadi və siyasi nəticələr doğurmaq qabiliyyətini ifadə edir. Yalnız qanunların çoxluğu deyil, onların keyfiyyəti və tətbiq oluna bilməsi də məhsuldarlığın əsas meyarıdır.

3. Hesabatlılıq - parlamentin xalq qarşısında məsuliyyət daşmasını, qərarların şəffaf qəbul olunmasını və ictimaiyyətin nəzarət imkanlarını əks etdirir. Hesabatlılıq zəif olduqda, parlament formal fəaliyyət göstərən institut kimi görünür və legitimlik böhranı yaradır.

Qeyd etdiyimiz effektivlik anlayışı prinsipindən hər üç argument üçün hesablama təklifimiz belədir:

Sürət: Sürət göstəricisi parlamentdə qanun layihələrinin qəbul edilmə müddətini ölçür. Hər bir parlamentin qərarvermə prosesi fərqli ola bilər. Bu səbəbdən qiymətləndirmədə fərz edilmiş ortalama qəbul müddəti - 200 gün etalon götürülür. Başqa sözlə, parlamentin orta hesabla bir qanun layihəsini 200 günə qəbul etməsi 100 bala uyğunlaşdırılır.

Yeni qanun layihələrinin qəbul müddəti həmin etalon göstəriciyə nisbətə aşağıdakı düsturla hesablanır:

S

$$= \frac{\text{Cari il ərzində qanun layihələrinin qəbul müddəti (gün)}}{\text{Qanun layihələrinin ortalama qəbul müddəti (gün)}} \times 100$$

Bu düstura əsasən:

- Əgər layihə 200 günə qəbul olunubsa → 100 bal,
- Əgər layihə 100 günə qəbul olunubsa → 50 bal,
- Əgər layihə 300 günə qəbul olunubsa → 150 bal.

Beləliklə, qəbul müddəti artdıqca bal yüksəlir, azaldıqca isə bal enir. Bu, sürətin nisbi göstərici kimi ölçülməsinə imkan verir. Bununla yanaşı, qeyd etmək vacibdir ki, qanunların çox sürətli qəbul olunması həmişə parlamentin effektiv fəaliyyət göstərdiyi anlamına gəlmir, çünki sürət bəzi hallarda keyfiyyətli müzakirəni zəiflədə bilər.

3. Məhsuldarlıq

Məhsuldarlıq göstəricisi parlamentin qanunvericilik fəaliyyətinin intensivliyini əks etdirir. Burada əsasda nəzərdə tutulan parlamentin nə qədər qanun layihəsi təqdim etməsi və onların qəbul olunmasıdır. Məhsuldarlığın sadə ölçü üsulu cari ildə qəbul edilən qanunların sayının orta illik göstəriciyə nisbətə hesablanmasıdır.

Fərz edək ki, parlamentdə ildə ortalama 100 qanun layihəsi müzakirə olunur. Cari ildə qəbul olunmuş qanunların sayı həmin göstəriciyə nisbətə belə müəyyən edilir:

M

$$= \frac{\text{Təklif edilmiş qanun layihələrinin ortalama sayı (illik)}}{\text{Qəbul edilmiş qanun layihələrinin sayı (illik)}} \times 100$$

Nümunə hesablanma:

- Əgər orta illik göstərici 100, qəbul edilənlərin sayı isə 80-dirsə:

$$M = \frac{100}{80} \times 100 = 125$$

- Əgər qəbul edilənlərin sayı 100-dürsə:

$$M = \frac{100}{100} \times 100 = 100$$

- Əgər qəbul edilənlərin sayı 120-dirsə:

$$M = \frac{100}{120} \times 100 \approx 83,3$$

Burada qəbul edilən layihələrin sayı çoxaldıqca M balı azalır, əksinə qəbul edilənlərin sayı azaldıqca M balı artır. Yəni bu modeldə balın azalması daha yaxşı nəticə deməkdir. Məntiq ondadır ki, çox sayda qanun qəbul etmək həmişə səmərəli fəaliyyətə işarə etmir; əksinə, daha az, amma keyfiyyətli və tətbiq edilə bilən qanunların qəbul edilməsi parlamentin effektivliyini artırır.

Hesabatlılıq: Hesabatlılıq demokratik parlamentlərin əsas dayacağıdır. O, yalnız formal prosedurların icrası deyil, həm də parlamentin xalq qarşısında cavabdehlik daşması, qərarların şəffaf olması və ictimai nəzarətin işləkliyi deməkdir. Beynəlxalq təşkilatlar (IPU – Inter-Parliamentary Union [3], OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development [1], INTOSAI - International Organization of Supreme Audit Institutions [5]) hesabatlılığı üç istiqamətdə ölçməyi təklif edir:

1. Şəffaflıq (qərar və səsvermələrin vaxtında açıqlanması),
2. Cavabdehlik (deputat sorğularına cavab verilməsi),
3. Audit nəzarəti (maliyyə nəzarət qurumlarının tövsiyələrinin icrası).

Bu göstəricilər “output accountability” (çıxışların açıq olması) və “answerability” (sual-cavab mexanizmləri ilə cavab vermək öhdəliyi) kimi nəzəri əsaslara söykənir.

4.Data Toplama:

1. **Şəffaflıq (H1):** Milli Məclisin rəsmi saytında qəbul olunan qanunların və səsvermələrin dərc tarixi.

Məlumat: təqdimat, qəbul, dərc tarixləri.

$$\text{Hesablanma: } H_1 = 100 - \frac{\text{Vaxtında dərc olunan qərarların sayı}}{\text{Ümumi qərarların sayı}} \times 100$$

2. **Cavabdehlik (H₂):** Deputat sualları və sorğularına cavabların qeydləri.

Məlumat: verilən sualların sayı və cavablandırılanların sayı.

$$\text{Hesablanma: } H_2 = 100 - \frac{\text{Cavablandırılan sualların sayı}}{\text{Ümumi sualların sayı}} \times 100$$

3. **Audit nəzarəti (H₃):** Hesablama Palatasının illik hesabatları.

Məlumat: verilmiş tövsiyələrin sayı və icra olunmuş tövsiyələrin sayı.

$$\text{Hesablanma: } H_3 = 100 - \frac{\text{İcra olunan tövsiyələr sayı}}{\text{Ümumi tövsiyələrin sayı}} \times 100$$

Ümumi Hesabatlılıq: H = 0,4 x H₁ + 0,3 x H₂ + 0,3 x H₃

Meyarların əsaslandırılması:

- **Şəffaflıq (H₁) – 0.4:** Ən yüksək çəki şəffaflığa verilib, çünki qərarların vaxtında dərc olunması ictimaiyyət üçün məlumatlılıq və parlamentə inamın əsas şərtidir. Şəffaflıq olmadan digər hesabatlılıq mexanizmləri (sorğu-cavab, audit nəzarəti) tam işləyə bilmir.
- **Cavabdehlik (H₂) – 0.3:** İkinci yüksək çəki deputat suallarına verilən cavablara ayrılıb. Bu, parlament-hökumət münasibətlərinin səmərəliliyini və icra hakimiyyətinin qanunverici qarşısında cavab vermək öhdəliyini ölçür.
- **Audit nəzarəti (H₃) – 0.3:** Dövlət maliyyəsinin şəffaf idarə olunması və Hesablama Palatası tövsiyələrinin icrası da kritik əhəmiyyət daşıyır. Buna görə cavabdehliklə eyni səviyyədə – 0.3 çəkisi ilə nəzərə alınır.

Fərzi örnək: **Qərarlar (H₁):** 100 qərardan 85-i vaxtında dərc olunub - 85%, **Suallar (H₂):** 50 deputat sualından 40-ı cavablanıb - 80%, **Audit (H₃):** 30 tövsiyədən 18-i icra olunub - 60%. Bu datalarla: **Şəffaflıq (H₁):** H₁=100-85=15, **Cavabdehlik (H₂):** H₂=100-80=20, **Audit nəzarəti (H₃):** H₃=100-60=40. Beləliklə ümumi hesabatlılıq: H=0,4 x 15 + 0,3 x 20 + 0,3 x 40, H=6+6+12=24. Fərzi örnək üzərindən gəldiyimiz nəticə odur ki, H=24. Çünki bu modeldə **0-a yaxın olduqca nəticə daha yaxşıdır**, 24 isə hələ boşluqların qaldığını göstərir. Ən zəif tərəf audit nəzarətidir (40 bal).

Ümumi model:
$$\text{Parlamentin Effektivliyi} = \frac{S+M+H}{3}$$

5.Parlamentin Effektivliyinin Ölçülməsi Modelinə Normativ və Eksperimental Yanaşma

Parlament institutunun effektivliyi məsələsi siyasi elmlərdə geniş müzakirə olunan mövzulardan biridir. Fikrimizcə, effektivlik anlayışı yalnız texniki nəticələrlə məhdudlaşdırılmamalı, həm də siyasi proseslərin keyfiyyəti və legitimliyi ilə əlaqələndirilməlidir. Bu baxımdan, parlamentin effektivliyini ölçmək üçün qəbul edilən qanunların sayına və sürətinə deyil, həm də onların cəmiyyətin ehtiyaclarına uyğunluğuna, şəffaflıq səviyyəsinə və ictimai etimadı gücləndirmə qabiliyyətinə diqqət yetirmək zəruridir. Təklif edilən modeldə

effektivliyin əsas indikatorları sürət, məhsuldarlıq və hesabatlılıqdır və ümumi düstur kimi bu göstəricilərin ortalaması nəzərdə tutulur.

Bu modelin üstün cəhəti ondan ibarətdir ki, o, yalnız texniki parametrləri deyil, həm də keyfiyyət və legitimlik aspektlərini nəzərə alır. Normativ və empirik yanaşmaların birləşdirilməsi həm nəzəri əsas, həm də ölçülə bilən çərçivə təqdim edir. Hesabatlılıq göstəricilərinə çəkilərin verilməsi isə demokratik institutların təbiətinə uyğun metodoloji əsaslandırmaya söykənir. Beləliklə, parlament fəaliyyətini sadəcə prosedur sürəti ilə deyil, ictimaiyyətə açıqlıq və cavabdehlik mexanizmləri ilə də qiymətləndirmək mümkündür.

Bununla yanaşı, model müəyyən metodoloji boşluqlara malikdir. Göstəricilərin hesablanması harmoniyanın tam olmaması müşahidə edilir. Məsələn, sürət indikatorunda qəbul müddəti artdıqca bal yüksəlir, məhsuldarlıqda isə qəbul edilən qanunların sayı artdıqca bal azalır. Bu, nəticələrin şərhini çətinləşdirir. Məhsuldarlığın yalnız qanunların sayına əsaslanması icra keyfiyyəti və sosial təsir kimi həlledici elementləri nəzərdən kənarda qoyur. Sürətin yüksəkliyi müzakirə keyfiyyətini zəiflədə bilər, amma model bunu nəzərə almır. Hesabatlılıq göstəriciləri də əsasən kəmiyyət üzərində qurulub, halbuki cavabların məzmun keyfiyyəti və auditin real nəticələri nəzərə alınmır.

Fikrimizcə, bu düsturlar hələlik normativ fərziyyələrə əsaslanır və empirik yoxlamadan keçməyib. Etalon kimi qəbul edilən 200 gün, orta illik 100 qanun layihəsi və ya çəkilərin bölgüsü nəzəri əsaslandırmaya malik olsa da, praktik testlərlə dəstəklənməyib. Bu səbəbdən model eksperimental xarakter daşıyır və hazır ölçmə aləti kimi deyil, daha çox nəzəri təklif kimi qiymətləndirilməlidir.

Modelin təkmilləşdirilməsi üçün bir neçə istiqamət təklif olunur. Əvvəla, bütün göstəricilər üzrə eyni məntiq tətbiq edilməli, bal sisteminə qarışıqlıq aradan qaldırılmalıdır. Məhsuldarlıq və hesabatlılıq göstəricilərinə keyfiyyət meyarlarının əlavə edilməsi vacibdir. Parlament fəaliyyətinin uzunmüddətli trendləri və parlamentlərarası müqayisələr nəzərə alınmalı, qarışıq metodologiya - ekspert müsahibələri, ictimai sorğular və media analizləri - tətbiq edilməlidir. Ən əsası isə, model real parlament dataları üzərində sınaqdan keçirilməli və nəticələrin etibarlılığı ölçülməlidir.

Nəticə etibarilə, təqdim olunan yanaşma parlament effektivliyinin normativ ölçülməsi üçün ilkin eksperimental çərçivədir. Fikrimizcə, bu model effektivliyin sürət, məhsuldarlıq və hesabatlılıq kimi əsas göstəricilər əsasında sistemləşdirilməsinə imkan yaradır. Lakin metodoloji zəifliklər və empirik yoxlamanın olmaması səbəbindən tam hazır qiymətləndirmə aləti deyil. Buna baxmayaraq, bu yanaşma akademik müzakirələr üçün dəyərli bir başlanğıc nöqtəsidir və gələcək tədqiqatlarda təkmilləşdirilərək tətbiq oluna bilər.

Qeyd edək ki, modelin hazırlanması zamanı araşdırma obyektini kimi Linz

və Stepanın “Problems of Democratic Transition and Consolidation” (Demokratik Keçid və Konsolidasiyanın Problemləri) əsəri [18], Lixpartın “Patterns of Democracy” (Demokratiyanın Struktur Nümunələri) əsəri [9], Şuqart və Kerinin “Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics” (Prezidentlər və Parlament Məclisləri: Konstitusiya Quruluşu və Seçki Dinamikası) əsəri istifadə edilmişdir [21].

6.Effektivliyin Ölçülməsinə Alternativ Baxış

Parlamentin effektivliyi həm institusional mexanizmlərlə, həm də ictimai nəticələrlə müəyyən edilir. Bu ölçmə yanaşması qanunvericilik fəaliyyətinin məhsuldarlığı, hökumət üzərində nəzarət və büdcə intizamı kimi göstəriciləri birləşdirir.

Qanunvericilik məhsuldarlığı və qəbul sürəti (1. Qəbul olunan qanunların sayı və çəkisi, 2. Layihənin təqdimatından təsdiqinə qədər median gün): Parlamentin əsas funksiyası qanunvericilikdir. Ona görə qəbul olunan qanunların sayı və keyfiyyəti effektivliyin birbaşa göstəricisi hesab olunur. Tədqiqatlarda “qanunvericilik effektivliyi” (**legislative effectiveness**) anlayışı bu istiqamətdə istifadə edilir və qanunların həm sayına, həm də siyasi-iqtisadi çəkisinə diqqət yetirilir [11]. Bununla yanaşı, qanunların qəbul sürəti də parlamentin operativliyini göstərir. Bu göstərici qanun layihələrinin təqdim edilməsindən qəbuluna qədər keçən müddət əsasında ölçülür [19].

Hökumət dayanıqlığı (Kabinetin orta ömrü, etimadsızlıq tezliyi): Parlament və hökumət arasındakı münasibətlərin sabitliyi ölkənin idarəetmə keyfiyyətini müəyyən edən əsas amillərdəndir. Kabinetlərin orta ömrü və etimadsızlıq səsvermələrinin tezliyi bu sabitliyin dərəcəsini göstərir. Siyasi elmlərdə qəbul olunmuş yanaşmalara görə, dayanıqlı hökumətlər parlamentdə qəbul edilən qanunların icrasına da daha çox təminat yaradır [26].

Fiskal dayanıqlılıq (Büdcənin vaxtında qəbul olunması, faktiki icra sapması): Büdcə dövlətin iqtisadi idarəetməsinin əsas sənədidir. Onun vaxtında qəbul olunması və icra ilə plan arasındakı fərqlərin azlığı parlamentin maliyyə nəzarəti gücünü əks etdirir. Bu istiqamətdə “parlamentin xəzinə üzərində səlahiyyəti” (**parliamentary power over the purse**) anlayışı mühüm yer tutur və parlamentin büdcə üzərindəki təsiri nəzərə alınır [24], [13].

Nəzarət mexanizmləri (Sorğu-sual mexanizmlərinin effektivliyi, komitələrin gücü): Parlament yalnız qanunvericiliklə kifayətlənmir, həm də hökumətə nəzarət funksiyasını həyata keçirir. Sorğu-sual mexanizmləri, komitələrin iş gücü və hökumətdən hesabat tələb etmək imkanı bu sferada əsas göstəricilərdir. Araşdırmalar göstərir ki, nəzarət alətlərinin intensivliyi və cavablanma faizi parlamentin real gücünü müəyyənləşdirir [17], [15].

Sosial nəticə göstəriciləri (Vətəndaş məmnuniyyəti, etimad indeksləri (Eurobarometer, V-Dem)): Parlamentin effektivliyini yalnız hüquqi və

institusional baxımdan deyil, həm də ictimai baxışlardan qiymətləndirmək vacibdir. Bu səbəbdən vətəndaşların parlamentə etimadı və məmnuniyyət səviyyəsi, beynəlxalq sorğularda ölçülən etimad indeksləri (məsələn, **Eurobarometer**, **V-Dem**) nəzərə alınır. Belə yanaşma parlament fəaliyyətinin sosial təsirini daha obyektiv göstərir [22].

Beləliklə, parlament effektivliyinin ölçülməsi çoxölçülü bir yanaşma tələb edir. Qanunvericilik məhsuldarlığı, qəbul sürəti, hökumət dayanıqlığı, büdcə intizamı, nəzarət mexanizmləri və sosial nəticə göstəricilərini bir araya gətirən çərçivə, həm ölkədaxili, həm də beynəlxalq müqayisələrdə istifadəyə yararlı bir model formalaşdırır.

7.Müasir Parlamentar Sistemlərdə Müqayisəli Təzahürlər

Almaniya- "konstruktiv etimadsızlıq" (constructive vote of no confidence): Bu mexanizm hökumətin yalnız alternativ çoxluq hazır olanda dəyişdirilməsinə imkan verdiyi üçün institusional sabitlik divarı (stability firewall) yaradır; nəticə etibarilə kabinetlərin sağqalımı yüksəlir və siyasət dövrləri daha az yarımçıq qalır. Normativ qiymət: çoxpartiyalı sistemlərdə koalisiya danışıqlarının uzanması (prolonged coalition bargaining) riski artır- idarəetmənin "başlama sürəti" azalır, lakin qurulduqdan sonra yol tutma sabitliyi (policy continuity) yüksək olur. Sübut kimi: "konstruktiv etimadsızlıq" Əsas Qanunun 67-ci maddəsində (Basic Law, Article 67) açıq təsbit edilib; 2017 seçkisindən sonrakı 171 günlük (171-day) koalisiya mərhələsi də sabitlik-sürət ticarətini göstərdi [2].

İspaniya- parçalanmış çoxpartiyalı mühitdə "klassik etimadsızlıq" (classical no-confidence) **və idarəetmə**: 2015-2019 arası partiya sistemi parçalanması (party-system fragmentation) investitura prosesini çətinləşdirdi; nəticədə təkrarlanan seçkilər (repeated elections), müvəqqəti kabinetlər və qanunvericilik ritmində ləngimə (legislative slowdowns) yarandı. Bu dinamik İspaniyada koalisiya siyasətinin rəqəmsal kövrəkliyini (numerical fragility) göstərir. Davam edən təsirlər prizmasından 2024-cü ildə hökumət 2024-cü il büdcə layihəsini təqdim etməyib, 2023-ci il büdcəsini uzatdı (budget rollover). Bu isə fiskal gündəmin də parçalanmadan təsirləndiyini göstərən empirik siqnaldir [20].

Böyük Britaniya - Vestminster "sürət üstünlüyü" (speed advantage) və **nəzarət balansı** (oversight balance): Vestminster modelində hökumət parlament vaxtını cədvəlləşdirmə (timetabling) və "proqramlaşdırma/gilyotin" (programming/guillotine) alətləri ilə idarə edərək qərarvermə sürətini yüksəldir; bu, icra gündəliyinin keçirmə gücünü (executive agenda control) artırır. Lakin normativ mübahisə ondan ibarətdir ki, bu sürət bəzən dərin parlament nəzarətinin qiymətinə başa gələ bilər; buna görə də sürətləndirilmiş qanunvericilik prosedurları üzrə sərhədlər və komitə nəzarətinin gücləndirilməsi mütəmadi müzakirə olunur [10].

Ümumi sintez- “sürət-nəzarət” və “başlanğıc gecikməsi-ışləmə sabitliyi” (speed-scrutiny; start-delay-run-stability) **oxları:** Almaniya konstruktiv etimadsızlıqla dayanıqlığı əvvəlcədən “satın alır” (pre-purchases stability): başlanğıcda danışıqlar uzana bilər, amma sonrakı işləmə sabitliyi yüksəkdir. İspaniyada parçalanma investitura və büdcə/legislativ axınlarını yavaşdır. Böyük Britaniya nümunəsində qanunvericilik prosesinin sürəti və gündəmin idarə olunması diqqət çəkir, lakin nəzarət və balans mexanizmlərinin yetərli olub-olmaması barədə normativ debatlar hələ də aktuallığını qoruyur.

8.Müzakirə və Əks-Arqumentlər

Effektivlik dilemması (sürət–müzakirə ticarəti): Qanunların sürətli və yüksək sayda qəbul edilməsi qərarların icra qabiliyyətini artsa da, plenar və komitə mərhələlərində deliberasiyanın dərinliyini azalda bilər; nəticədə azsaylı aktorların gündəliyi daha tez keçir, lakin maraqların inklüziv təmsili və ex-ante nəzarət zəifləyir. Bu, majoritar dizaynların “çıxış” üstünlüyü ilə konsensus dizaynlarının “nəzarət və legitimlik” üstünlüyü arasında klassik ticarətdir [9].

Endogenlik problemi (qaydalar vs. partiya sistemi/siyasi mədəniyyət): Parlament prosedurları və konstitusion dizaynlar təkbəşinə effektivliyi müəyyən etmir; partiya sisteminin parçalanma dərəcəsi, hökumət-müxalifət qütbləşməsi, eləcə də siyasi mədəniyyət (məs., kompromis norması) eyni qaydaların müxtəlif nəticələr doğurmasına səbəb olur. Bu səbəbdən institusional “effekt”i qiymətləndirərkən aktor konfigurasiyası və strategiyalarını ayrıca modelləşdirmək zəruridir [9].

Alternativ ölçmələr (məhsuldarlıq yetərsiz olduqda): “Qəbul edilən qanunların sayı/sürəti” texniki məhsuldarlığı tutsada, norma keyfiyyəti, icra ediləbilərlik və sosial legitimlik kimi ölçülmələri əvəz etmir. Buna görə effektivlik paketinə parlamentə ictimai etimad və institusional məhdudlaşdırma gücü kimi göstəricilərin daxil edilməsi tövsiyə olunur (məsələn, V-Dem-in metodoloji çərçivəsi bu tip konstruktların ölçülməsinə imkan verir: V-Dem Methodology).

9.Parlamentin Effektivliyi ilə Prezidentlik İnstitutunun Əlaqəsi

Parlamentin effektivliyi məsələsi üzərində apardığım müzakirələr göstərir ki, bu anlayış yalnız qanunların sayına və ya onların qəbul sürətinə endirilə bilməz. Mənim təklif etdiyim üç ölçülü yanaşma- sürət, məhsuldarlıq və hesabatlılıq- parlament fəaliyyətini bütöv şəkildə qiymətləndirməyə imkan verir. Bu çərçivədə prezidentlik institutunun təsiri isə çoxqatlı və şərtidir.

İlk olaraq, prezidentin veto səlahiyyəti diqqətə alınmalıdır. Güclü veto parlamentdə daha geniş konsensus tələb edir və nəticədə qəbul olunan aktların keyfiyyətini yüksəldə bilər. Ancaq bu, eyni zamanda qanunların qəbul müddətini uzadaraq sürəti azalda bilər. Mənim qənaətimə görə, bu

mexanizm "sürət-keyfiyyət" balansını test edən əsas parametrlərdən biridir.

Digər mühüm təsir kanalı fərman səlahiyyətidir. Prezidentin fərmanlarla parlamenti "baypas" (bypass) etməsi qısamüddətli məhsuldarlıq təsiri yaradır, amma orta müddətdə parlamentin rolu və ictimai nəzarət zəifləyir. Hesab edirəm ki, bu halda yalnız say göstəricilərinə söykənmək parlamentin real effektivliyini düzgün əks etdirmir; hesabatlılıq alt-ölçüləri mütləq nəzərə alınmalıdır.

Parlamentin buraxılması və ya etimadsızlıq mexanizmləri də maraqlı nəticələr doğurur. Məsələn, konstruktiv etimadsızlıq proseduru olan sistemlərdə qərarvermə başlanğıcda ləng getsə də, daha sonrakı mərhələlərdə sabitlik və dayanıqlı məhsuldarlıq müşahidə edilir. Mənim gəldiyim nəticə budur ki, parlament effektivliyini anlamaq üçün təkcə qısa dövr göstəricilərinə baxmaq kifayət deyil; uzunmüddətli sabitlik də nəzərə alınmalıdır.

Bütün bu nüanslar göstərir ki, parlamentin effektivliyi ilə prezidentlik institutunun əlaqəsi mexaniki bir münasibət deyil. Əksinə, bu əlaqə konstitusion arxitektura, partiya sisteminin quruluşu və siyasi mədəniyyətlə şərtlənir. Mənim hədəfim bu əlaqəni daha obyektiv ölçmək üçün indikatorlar sistemi qurmaq və bu sistem vasitəsilə həm sürət, həm məhsuldarlıq, həm də hesabatlılığı eyni çərçivədə dəyərləndirməkdir.

10.Nəticə

Nəticə olaraq, bu məqalənin analitik çərçivəsi parlament effektivliyini texniki məhsuldarlıq göstəricilərinə endirməyən, əksinə, sürət–məhsuldarlıq–hesabatlılıq üçlüyünü vahid normativ-empirik modeldə birləşdirən çoxölçülü konsepsiya kimi təqdim edir. Təklif edilən modeldə "sürət" qanunvericilik dövrlərinin operativliyini, "məhsuldarlıq" qəbul edilən aktların real təsir gücünü, "hesabatlılıq" isə şəffaflıq, cavabdehlik və audit nəzarətinin işləkliyi ölçməyi hədəfləyir; bu üçlüyün ortalaşdırılması effektivliyin yalnız prosedur deyil, həm də demokratik keyfiyyət aspektlərini əhatə etməsinə imkan verir. Bununla belə, ballandırma məntiqində heterojenlik (məsələn, sürətdə vaxt artıqca balın yüksəlməsi, məhsuldarlıqda isə say artıqca balın enməsi) və kəmiyyətə yönəlikliyə həddən artıq söykənmə kimi metodoloji sərhədlər empirik kalibrasiya və keyfiyyət göstəricilərinin (norma keyfiyyəti, icra ediləbilərlik, ictimai legitimlik) integrasiyasını zəruri edir.

Prezidentlik institutunun təsiri bu modeldə əsasən veto, fərman və buraxma səlahiyyətləri kimi mexanizmlər vasitəsilə təzahür edir. Veto konsensus həddini yüksəldərək norma keyfiyyətini artırırsa da, qəbul sürətini azalda bilər; fərmanlar qısamüddətli "çıxış" üstünlüyü yaratsa da, orta müddətdə parlamentin rolu və ictimai nəzarət kanalını zəiflətmə riski daşıyır. Bu səbəbdən effektivliyin qiymətləndirilməsi "sürət-keyfiyyət" ticarətini nəzərə alan dinamik mülahizələrlə aparılmalıdır.

Müqayisəli sübutlar bu nəticəni dəstəkləyir: konstruktiv etimadsızlıq mexanizmi olan sistemlər (məs., Almaniya) başlanğıcda koalisiya formalaşdırma xərclərini artırsa da, sonrakı mərhələdə yüksək siyasət davamlılığı təmin edir; parçalanmış çoxpartiyalı mühitlərdə (məs., İspaniya) investitura və büdcə axınları yavaşdır; ekzekutivin gündəm nəzarətinin güclü olduğu Vestminster tipində isə sürət artarkən dərin parlament nəzarətinə dair normativ suallar açıq qalır.

Beləliklə, məqalənin yekun tezi budur: parlament effektivliyi institutların dizaynından asılı olsa da, həlledici determinantlar partiya sisteminin konfigurasiyası, qütbləşmə dərəcəsi və konsensus mədəniyyətidir. Praktiki nəticə kimi, ölçmə arxitekturası vahid ballandırma məntiqi ilə harmonizasiya edilməli, kəmiyyət indikatorları keyfiyyət meyarları ilə tamamlanmalı və model real parlament məlumatları üzərində sınaqdan keçirilməlidir. Bu yanaşma həm qısamüddətli məhsuldarlığı, həm də uzunmüddətli sabitlik və legitimliyi birlikdə qiymətləndirərək parlament–prezident qarşılıqlı təsirinin effektivliyi artıran və ya zəiflədən konturlarını ayırd etməyə imkan verir.

11.ƏDƏBİYYAT

1. OECD. (2015). *2015 indicators of regulatory policy and governance*. https://www.oecd.org/en/publications/2015-indicators-of-regulatory-policy-and-governance_5jrnwqm3zp43-en.html
2. Federal Republic of Germany. (1949). *Basic Law for the Federal Republic of Germany*. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/
3. Inter-Parliamentary Union. (2025). *Indicators for democratic parliaments*. <https://www.ipu.org/impact/democracy-and-strong-parliaments/ipu-standards/indicators-democratic-parliaments>
4. Inter-Parliamentary Union. (n.d.). *National parliaments*. <https://www.ipu.org/national-parliaments>
5. International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI). (2025). *Professional standards*. <https://www.intosai.org/what-we-do/professional-standards.html>
6. Italy Focus Guide. (2025, July 26). *The surprising number of governments Italy has experienced*. <https://italyfocusguide.com/blog/italy-governments-history/>
7. Baldini, A. (2000). Parliamentary dynamics, government stability and fiscal policy. In *ZEI studies in European economics and law* (pp.19–59). https://doi.org/10.1007/978-1-4615-4555-2_2
8. Carlo, A. (2022, October 21). *Italy has its 68th government in 76 years: Why such a high turnover?* Euronews. <https://www.euronews.com/my-europe/2022/10/21/italy-is-set-for-its-68th-government-in-76-years-why-such-a-high-turnover>

9. Lijphart, A. (2012). *Patterns of democracy*. Yale University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt32bg23>
10. Lilly, A. (2019, October 22). How can the government timetable legislation in parliament? *Institute for Government*. <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainer/government-timetable-legislation-parliament>
11. Bakare, A. R. (2023). *Legislative effectiveness: A discourse on measuring toolkits, benchmarks and indicators* (pp.57–76). https://doi.org/10.1007/978-981-99-0780-9_5
12. Şirinov, A., & İbadov, N. (2015). *Politologiya* (p.312). Bakı Dövlət Universiteti. http://elibrary.bsu.edu.az/files/books_80/N_54.pdf
13. Wyplosz, C. (2019). *Enhancing Chile's fiscal framework: Lessons from domestic and international experience*. International Monetary Fund.
14. Arter, D. (2006). *Democracy in Scandinavia: Consensual, majoritarian, and mixed politics*. Politics Today. <https://www.amazon.com/Democracy-Scandinavia-Consensual-Majoritarian-Politics/dp/0719070465>
15. Coêlho, D. B., & Monteiro, B. R. (2015, September). Measuring parliaments: Construction of indicators of legislative oversight. *ResearchGate*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1120.0481>
16. History Tools. (2024, May 25). *The principal weaknesses of the Weimar Republic: A historian's perspective*. <https://www.historytools.org/stories/the-principal-weaknesses-of-the-weimar-republic-a-historians-perspective>
17. Lienert, I. (2010, April 6). *Role of the legislature in budget processes* (IMF Technical Notes and Manuals No. TNM/10/04). International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/tnm/2010/tnm1004.pdf>
18. Linz, J. J., & Stephan, A. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation*. <https://books.google.az/books?id=kbnRG8N7T4IC>
19. Grant, J. T., & Kelly, N. J. (2008). Legislative productivity of the U.S. Congress, 1789–2004. *Political Analysis*, 16(3), 303–323. <https://doi.org/10.1093/pan/mpm035>
20. Ramiro, L., & Salvador, M. (2024). *Political parties and the crisis of democracy: Organization, resilience, and reform* (pp.218–239). <https://academic.oup.com/book/58013/chapter/479032227>
21. Shugart, M. S., & Carey, J. M. (1992). *Presidents and assemblies*. <https://doi.org/10.1017/cbo9781139173988>
22. Zamboni, M. (2018). Legislative policy and effectiveness: A (small) contribution from legal theory. *European Journal of Risk Regulation*, 9(3), 416–430. <https://doi.org/10.1017/err.2018.32>
23. Merriam-Webster. (2019). *Definition of parliament*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/parliament>

24. Makanya, N. (2021, October). Progress with parliamentary “power over the purse”: The case of South Africa. *Parliamentary Affairs*, 76(2). <https://doi.org/10.1093/pa/gsab055>
25. Chhibber, P., & Kollman, K. (2004). *The formation of national party systems: Federalism and party competition in Canada, Great Britain, India, and the United States*. Princeton University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7sb3j>
26. Schobess, R. (2021, June). Behind the scenes: What is parliamentary performance and how can we measure it? *Parliamentary Affairs*, 75(4), 767–790. <https://doi.org/10.1093/pa/gsab024>
27. Binder, S. A. (2003). *Stalemate*. Brookings Institution Press. <https://www.brookings.edu/books/stalemate/>
28. *The Oxford Handbook of the Weimar Republic*. (2020). London: Oxford Handbooks Online, 72–94. <https://academic.oup.com/edited-volume/40697/chapter-abstract/348419335?redirectedFrom=fulltext&login=false>
29. Lamichhane, Y. P. (2022, April 20). Political instability in Pakistan: Learning for Nepal. *Nepal Live Today*. <https://www.nepallivetoday.com/2022/04/20/political-instability-in-pakistan-learning-for-nepal/>

REFERENCES

1. OECD. (2015). *2015 Indicators of Regulatory Policy and Governance*. Retrieved from https://www.oecd.org/en/publications/2015-indicators-of-regulatory-policy-and-governance_5jrnwqm3zp43-en.html (in English)
2. Federal Republic of Germany. (1949). *Basic Law for the Federal Republic of Germany*. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/ (in German)
3. Inter-Parliamentary Union. (2025). *Indicators for Democratic Parliaments*. Retrieved from <https://www.ipu.org/impact/democracy-and-strong-parliaments/ipu-standards/indicators-democratic-parliaments> (in English)
4. Inter-Parliamentary Union. (n.d.). *National Parliaments*. Retrieved from <https://www.ipu.org/national-parliaments> (in English)
5. International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI). (2025). *Professional Standards*. Retrieved from <https://www.intosai.org/what-we-do/professional-standards.html> (in English)
6. Italy Focus Guide. (2025, July 26). *The Surprising Number of Governments Italy Has Experienced*. Retrieved from <https://italyfocusguide.com/blog/italy-governments-history/> (in English)

7. Baldini, A. (2000). Parliamentary Dynamics, Government Stability and Fiscal Policy. In *ZEI Studies in European Economics and Law* (pp.19–59). https://doi.org/10.1007/978-1-4615-4555-2_2 (in English)
8. Carlo, A. (2022, October 21). *Italy Has Its 68th Government in 76 Years: Why Such a High Turnover?* Euronews. Retrieved from <https://www.euronews.com/my-europe/2022/10/21/italy-is-set-for-its-68th-government-in-76-years-why-such-a-high-turnover> (in English)
9. Lijphart, A. (2012). *Patterns of Democracy*. Yale University Press. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/j.ctt32bg23> (in English)
10. Lilly, A. (2019, October 22). How Can the Government Timetable Legislation in Parliament? *Institute for Government*. Retrieved from <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainer/government-timetable-legislation-parliament> (in English)
11. Bakare, A. R. (2023). *Legislative Effectiveness: A Discourse on Measuring Toolkits, Benchmarks and Indicators* (pp. 57–76). https://doi.org/10.1007/978-981-99-0780-9_5 (in English)
12. Shirinov, A., & Ibadov, N. (2015). *Politologiya* (p.312). Baku State University. Retrieved from http://elibrary.bsu.edu.az/files/books_80/N_54.pdf (in Azerbaijani)
13. Wyplosz, C. (2019). *Enhancing Chile's Fiscal Framework: Lessons from Domestic and International Experience*. International Monetary Fund. (in English)
14. Arter, D. (2006). *Democracy in Scandinavia: Consensual, Majoritarian, and Mixed Politics*. Politics Today. Retrieved from <https://www.amazon.com/Democracy-Scandinavia-Consensual-Majoritarian-Politics/dp/0719070465> (in English)
15. Coelho, D. B., & Monteiro, B. R. (2015, September). Measuring Parliaments: Construction of Indicators of Legislative Oversight. *ResearchGate*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1120.0481> (in English)
16. History Tools. (2024, May 25). *The Principal Weaknesses of the Weimar Republic: A Historian's Perspective*. Retrieved from <https://www.historytools.org/stories/the-principal-weaknesses-of-the-weimar-republic-a-historians-perspective> (in English)
17. Lienert, I. (2010, April 6). *Role of the Legislature in Budget Processes* (IMF Technical Notes and Manuals No. TNM/10/04). International Monetary Fund. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/tnm/2010/tnm1004.pdf> (in English)
18. Linz, J. J., & Stephan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Retrieved from <https://books.google.az/books?id=kbnRG8N7T4IC> (in English)

19. Grant, J. T., & Kelly, N. J. (2008). Legislative Productivity of the U.S. Congress, 1789–2004. *Political Analysis*, 16(3), 303–323. <https://doi.org/10.1093/pan/mpm035> (in English)
20. Ramiro, L., & Salvador, M. (2024). *Political Parties and the Crisis of Democracy: Organization, Resilience, and Reform* (pp.218–239). <https://academic.oup.com/book/58013/chapter/479032227> (in English)
21. Shugart, M. S., & Carey, J. M. (1992). *Presidents and Assemblies*. <https://doi.org/10.1017/cbo9781139173988> (in English)
22. Zamboni, M. (2018). Legislative Policy and Effectiveness: A (Small) Contribution from Legal Theory. *European Journal of Risk Regulation*, 9(3), 416–430. <https://doi.org/10.1017/err.2018.32> (in English)
23. Merriam-Webster. (2019). *Definition of Parliament*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/parliament> (in English)
24. Makanya, N. (2021, October). Progress with Parliamentary “Power over the Purse”: The Case of South Africa. *Parliamentary Affairs*, 76(2). <https://doi.org/10.1093/pa/gsab055> (in English)
25. Chhibber, P., & Kollman, K. (2004). *The Formation of National Party Systems: Federalism and Party Competition in Canada, Great Britain, India, and the United States*. Princeton University Press. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7sb3j> (in English)
26. Schobess, R. (2021, June). Behind the Scenes: What Is Parliamentary Performance and How Can We Measure It? *Parliamentary Affairs*, 75(4), 767–790. <https://doi.org/10.1093/pa/gsab024> (in English)
27. Binder, S. A. (2003). *Stalemate*. Brookings Institution Press. Retrieved from <https://www.brookings.edu/books/stalemate/> (in English)
28. *The Oxford Handbook of the Weimar Republic*. (2020). London: Oxford Handbooks Online, 72–94. Retrieved from <https://academic.oup.com/edited-volume/40697/chapter-abstract/348419335?redirectedFrom=fulltext&login=false> (in English)
29. Lamichhane, Y. P. (2022, April 20). Political Instability in Pakistan: Learning for Nepal. *Nepal Live Today*. Retrieved from <https://www.nepallivetoday.com/2022/04/20/political-instability-in-pakistan-learning-for-nepal/> (in English)